

Første Verdenskrig i periferien – Mellemøsten og Nordafrika

Af Björn Opfer-Klinger

Oversat af Jens Ellekær

Kilde: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 16-17, 2014, *Bundeszentrale für politische Bildung*

Aus Politik und Zeitgeschichte udgives af den tyske Forbundscentral for politisk dannelse (*Bundeszentrale für politische Bildung*) som et tillæg til ugeavisen *Das Parlament*. Med forbundscentralen egne ord har udgivelsen til formål at ”offentliggøre videnskabeligt baserede, alment forståelige bidrag til samtids-historiske og socialvidenskabelige temaer såvel som til aktuelle politiske spørgsmål. Tillægget er et forum til diskussion, en indføring i komplekse vidensområder og tilbyder en afbalanceret blanding af grundlæggende og aktuelle analyser.”

Björn Opfer-Klinger, født 1972; dr.phil., skolebogs-redaktør i Ernst Klett Verlag, freelance historiker og politolog.

Hvad betyder periferi i en krig, der blev udkæmpet i såvel det sydlige Finland som i Yemen? Tæller det med til periferien, når Japan ikke blot erobrede de tyske ”protektorater” i Østasien, men tillige greb ind med orlogsskibe i Middelhavet?¹ Eller tæller det med til krigen i periferien, når en tysk ubåd den 4. august 1917 beskød den liberianske hovedstad Monrovia for at afholde Den Vestafrikanske Republik fra at opgive sin neutralitet?

Som periferi skal her forstås den politik hos begge krigsalliancer, som enten havde til formål at bevæge neutrale stater til en åben stillingta-

1 Se Harald Pöcher: *Kriege und Schlachten in Japan, die Geschichte geschrieben. Von 1853 bis 1922*, Münster 2011, s. 90f.; Hugh Cortazzi/Gordon Daniels: *Britain and Japan, 1859–1991: Themes and Personalities*, London 1991, s. 205.

gen eller til at fremprovokere opstande i modstanderens kolonier. I konkurrencen om neutrale staters stillingtagen havde Centralmagterne Tyskland og Østrig i begyndelsen en fordel i store dele af verden, hvor de blev set som en modvægt til de britiske og franske imperiale bestræbelser. I løbet af krigen steg det økonomiske pres imidlertid på dem, som ikke sympatiserede med verdenshandelsmagten Storbritannien eller USA (krigsindtræden 1917). Endvidere anrettede den tyske uindskrænkede ubådskrig betragtelig skade på Centralmagternes image. Et godt eksempel herpå er det sydøstasiatiske Siam, det nuværende Thailand, hvis oprindeligt helt igennem tyskvenlige regering i juli 1917 trådte ind i krigen på allieret side. Den sendte endog et lille ekspeditionskorps til den franske krigsskueplads. Det blev ganske vist ikke involveret i kampene, men deltog senere i den allierede besættelse af Rhinlandet.² Den kinesiske præsident Yuan Shikai tillod allerede i 1916 vestmagterne at hverve den kinesiske arbejdskraft, de havde så stærkt brug for, og alene i Frankrig kom der til at arbejde 140.000 kinesere i industrien eller med anlæggelse af stillinger.³ Andre stater som Brasilien, Haiti og Liberia begrænsede sig til at beslaglægge Centralmagternes ejendom og internere deres borgere. Som eksempler skal der i dette bidrag sættes fokus på to regioner, som længe havde udgjort stridens æbler for kolonimagterne: Mellemøsten og Nordøstafrika.

Tyske og ungtyrkiske ideer om at frembringe revolution

I stormagternes krigsscenerier spillede verden uden for Europa kun en marginal rolle. Selv for en krig mellem de respektive kolonier fandtes der ingen planer. Dette ændrede sig imidlertid allerede med eskaleringen af Julikrisen. Stillet over for en truende tofrontskrig begyndte den militære ledelse i Tyskland at konkretisere

2 Se Orasa Thaiyanan: *Die Beziehungen zwischen Thailand (Siam) und Österreich-Ungarn (1869–1917/19)*, Wien 1987, s. 59–62; Catthiyakorn Sasitharamas: *Die deutsch-thailändischen Beziehungen in der Zeit der Weimarer Republik bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges*, Hamburg 2012, s. 17ff.

3 Se Sebastian Conrad: *Globalisierung und Nation im Deutschen Kaiserreich*, München 2006, s. 226ff.

Tyrkisk kamelkorps ved Beersheba i 1915. (American Colony Jerusalem/Library of Congress)

de indtil da uklare ideer om en forceret ”indre opløsning” hos modstanderne. Hertil hørte den mulige instrumentalisering af socialrevolutionære russiske grupper og støtte til georgiske og finske nationalistiske bevægelser i Rusland samt til irske nationalister i Storbritannien.⁴ En tredje variant, som i de to første krigsår forekom at være den mest lovende, var destabilisering af det franske og britiske kolonirige. Hertil syntes især den overvejende islamiske befolkning i Nordafrika og Indien at udgøre en god jordbund. Visioner af denne art var udbredte; der manglede imidlertid konkrete planer. I sommeren 1914 var der intet forberedt i denne henseende. I stedet var, ifølge historikeren Gerd Koenen, de første foranstaltninger snarere ”født ud af isolationens nød” og bar så rigeligt ”præg af en hastig improvisation”.⁵

Revolutionsideerne fik ikke mindst øget dynamik gennem tilnærmelsen mellem Det Tyske og Det Osmanniske Rige. Den 2. august 1914 indgik de to et forbund, og tre måneder senere trådte riget ved Bosporus åbent ind

i krigen. Toneangivende hos den ny forbunds-fælle havde siden 1913 været den ekstremistiske, tyrkisknationalistiske fløj af Ungtyrkernes heterogene reformbevægelse.⁶ Formelt var det imidlertid Det Osmanniske Dynasti, som gennem et halvt årtusinde havde hersket over riget. Dette dynasti gjorde ydermere krav på kalifatet, den formelle ledelse af alle muslimer, hvilket stærkt opildnede fantasien hos orientbeundrere som Wilhelm II. Allerede den 30. juli 1914 bemærkede den tyske kejser, at via de tyske konsulater i Tyrkiet og Indien skulle ”hele den mohammedanske verden” nu opflamme til opstand mod England (”dette forhadte, løgnagtige, samvittighedsløse kræmmerfolk”), ”for hvis vi skal forbløde, så skal England i det mindste miste Indien”.⁷ I overensstemmelse hermed lagde tyskerne pres på de osmanniske forbundsfæller, for at disse skulle kalde muslimerne til ”hellig

⁴ Se Felix Kloke: *Von Innen schwächen – Von Außen besiegen. Aufstände im Feindesland deutscher Kriegsführung im Ersten Weltkrieg*, München 2011.

⁵ Gerd Koenen: *Der Russland-Komplex. Die Deutschen und der Osten 1900–1945*, München 2005, s. 76.

⁶ Om Ungtyrkerne se Mehmet Hacısalıhoğlu: *Die Jungtürken und die Mazedonische Frage (1890–1918)*, München 2003; Hakan Gökpinar: *Deutsch-türkische Beziehungen 1890–1914 und die Rolle Enver Paschas*, Marburg 2011.

⁷ Cit. efter: Marc Hanisch: *Max Freiherr von Oppenheim und die Revolutionierung der islamischen Welt als anti-imperiale Befreiung von oben*, i: Wilfried Loth/Marc Hanisch (Hrsg.): *Erster Weltkrieg und Dschihad. Die Deutschen und die Revolutionierung des Orients*, München 2014, s. 13–38, her: s. 13.

krig”, hvilket sultan Mehmet V den 14. november 1914 gjorde gennem *sheik al-islam*, den øverste mufti i Det Osmanniske Rige.

Ungtyrkerne praktiserede indadtil en ambitiøs moderniseringspolitik og propagerede udadtil en panislamisk politik. I den forbindelse gjorde de sig store anstrengelser for at styrke deres indflydelse i især Egypten og Libyen. Det centrale instrument i denne opgave var den hemmelige organisation *Teşkilât-ı Mahsusa*, som organiserede panislamisk propaganda, men også mindre militære operationer og efterretningsvirksomhed. Det var dens opgave at realisere ”den islamiske union og foreningen af alle tyrker uden for Tyrkiet under tyrkismen”.⁸ Historikeren Philip H. Stoddard anslår organisationens medlemsstyrke på dens højdepunkt til omkring 30.000.⁹ Efter Det Osmanniske Riges indtræden i krigen i 1914 blev disse aktiviteter udvidet til også at omfatte Kaukasus og støtte til prosmanniske kræfter i Persien.

Fra tysk perspektiv var det nærliggende at udnytte Ungtyrkernes panislamiske visioner. Politisk bød der sig tillige den mulighed at – efter en sejr i krigen – i betragtelig grad kunne udbygge den tyske indflydelse i den persisk-arabiske verden på bekostning af Storbritanniens. Den drivende kraft i realiseringen af dette blev det til formålet stiftede *Nachrichtenstelle für den Orient* (Efterretningsmyndighed for Orienten, NfO) under ledelse af islamforskeren Max von Oppenheim, hvortil der hurtigt blev knyttet mange ansette orientaler og forskningsrejsende. I Berlin blev det endvidere forsøgt at skabe komiteer, som kunne gøres nyttige i propagandaen, blandt derboende udlændinge (for eksempel ”Komiteen for Georgiens Uafhængighed”, ”Den Persiske Komité” og ”Indisk Uafhængighedskomite”)¹⁰.

Tyske interesser ved Hindu Kush

En af NfO's kendteste operationer blev initieret af den ungtyrkiske krigsminister Enver Pasha og gik ud på via Afghanistan at bringe det britiske herredømme i Indien til at vakle. Imidlertid var kendskabet i Tyskland til landet ved Hindu Kush mere end utilstrækkeligt. Ligeledes viste det sig hurtigt, hvor vanskeligt det var at finde egnede detagere til et sådant foretagende. Endvidere kom det til kompetencestridigheder mellem såvel generalstaben og udenrigsministeriet som mellem Berlin og Istanbul. Den i september 1914 forhastet indledte ekspedition kom derfor i første omgang ikke længere end til Bagdad. I begyndelsen af 1915 trak den ungtyrkiske ledelse, ikke mindst på grund af de udsendte tyskeres egenmægtige optræden, sig helt ud af operationen, som i stedet blev koncentreret om det neutrale Persien.¹¹

I februar 1915 kom der ny gang i den fastkørte operation, da indiske eksilpolitikere tilbød at rejse sammen med en tysk ekspedition til Afghanistan for derfra at organisere en revolution i Indien.¹² Derfor udsendte det tyske udenrigsministerium en ny mission, som forenede sig med resterne af den første ekspedition, der var strandet i Bagdad, og som vitterligt nåede til Kabul den 26. september 1915.

Afghanistan havde gennem de foregående årtier måttet afstå betragtelige dele af sit territorium til Britisk Indien. Som følge heraf var der en stærk gruppering i den afghanske hovedstad, som ikke var afvisende over for et samarbejde med Det Tyske Rige.¹³ Imidlertid var den herskende emir Habibollah ikke rede til en klar stillingtagen. Ganske vist kom det den 24. januar til indgåelse af en afghansk-tysk traktat, i hvil-

Saarbrücken 2007, s. 24.

8 Taner Akçam: *Armenien und der Völkermord. Die Istanbul und die türkische Nationalbewegung*, Hamburg 2004, s. 54.

Se tillige Philip H. Stoddard: *The Committee of Union and Progress, 1911–1918: A preliminary Study of the Teşkilat-ı Mahsusa*. i: Carl Leiden (ed.): *The Conflict of Traditionalism and Modernism in the Muslim Middle East*, Austin, TX 1966, s. 134–140.

9 Se Philip H. Stoddard: *The Ottoman Government and the Arabs, 1911 to 1918. A Study of the Teşkilat-ı Mahsusa*, Princeton, NJ 1963, s. 52.

10 Se Maren Bragulla: *Die Nachrichtenstelle für den Orient. Fallstudie einer Propagandainstitution im Ersten Weltkrieg*,

11 Se Michael Jonas/Jan Zinke: "Wir standen mit der Zukunft im Bunde". Rudolf Nadolny, das Auswärtige Amt und die deutsche Persienpolitik im Ersten Weltkrieg, i: W. Loth/M. Hanisch (note 7), s. 61–90; Frederick Moberly: *Operations in Persia 1914–1919*, London 1987

12 Se Raja Mahendra Pratap: *My Life Story of Fiftyfive Years, December 1886 to December 1941*, Dehradun 1947; Prithwindra Mukherjee: *Les origines intellectuelles du mouvement d'indépendance de l'Inde, 1893–1918*, Talmont-Saint-Hilaire 2010.

13 Se Oskar von Niedermayer: *Unter der Glutsonne Irans*, Hamburg 1925, s. 15f.

Tyrkiske soldater betjener en heliograf ved Huj i Gaza i 1917. (American Colony Jerusalem/Library of Congress)

ken Det Tyske Rige som den første europæiske stormagt anerkendte landet som suveræn stat. Traktaten manglede imidlertid en entydig fastlæggelse af Afghanistanens krigsindtræden. Emiren holdt til stadighed tyskerne hen, når det kom til spørgsmålet om øjeblikkelige krigsforberedelser. I stedet stillede han nye krav, som næppe lod sig opfylde inden for et overskueligt tidsrum – blandt andet umiddelbar støtte fra tyske eller tyrkiske tropper i tilfælde af et angreb fra Britisk Indien.¹⁴ Til slut forlod den tyske delegation skuffet Afghanistan. Forventningen om gennem oprettelsen af en indisk eksilregering i Kabul at kunne organisere en indisk opstand blev heller ikke opfyldt.¹⁵ Først efter mordet på Habibollah og indsættelsen af hans søn Amanollah på tronen kom det i maj 1919 faktisk til en afghansk-britisk krig, som følge af hvilken Storbritannien ligeledes blev tvunget til at anerkende den afghanske suverænit.

14 Se Alexander Will: *Kein Griff nach der Weltmacht. Geheime Dienste und Propaganda im deutsch-österreichisch-türkischen Bündnis 1914–1918*, Köln 2012, s. 257; Renate Vogel: *Die Persien- und Afghanistanexpedition Oskar Ritter v. Niedermayers 1915/16*, Osnabrück 1976, s. 89f., s. 94.

15 Se R. Vogel (note 14), s. 172–180.

Operationer i Egypten og Abessinien

En anden tysk-ungtysk forhåbning var rettet mod Nordafrika, især Egypten. Landet ved Nilen var allerede i 1882 blevet besat af britiske tropper, og magten hos den egyptiske khediv Abbas II var blevet stadig mere indskrænket. Med tilsvarende ideer som hos Ungtyskerne i Det Osmanniske Rige havde der i dette miljø udviklet sig en observerbar, om end splittet egyptisk nationalbevægelse. Umiddelbart efter den osmanniske krigsindtræden afsatte briterne Abbas II under det påskud, at han var i kontakt med antibritiske nationalister. I hans sted indsatte man den magtløse sultan Hussein Kamil. Gennem ham gennemtvang de en omstilling af den egyptiske økonomi efter britiske behov, hvilket førte til en fattiggørelse af brede befolkningsgrupper. I Berlin og i Istanbul forventede man, at dette politiske og sociale sprængstof måtte eksplodere, hvis det skulle lykkes militært at støde frem over Suezkanalen.

Allerede i august 1914 havde det tyske og ungtyske diplomati forsøgt dels at sikre sig støtte fra Abbas II, som på det tidspunkt stadig sad i sit embede, dels at intensivere deres kontakter til

den ungegyptiske bevægelse. Man kom imidlertid hurtigt til den konklusion, at Abbas II var for upålidelig, og at ungegypterne ikke radede over tilstrækkelig støtte i landet. Ydermere mislykkedes det osmanniske angreb mod Suezkanalen i begyndelsen af februar 1915. I modsætning til, hvad man havde håbet på ved udråbelsen af den ”hellige krig”, kom det ikke til et oprør blandt de muslimske soldater i de britisk-indiske tropper i Egypten. Ligeledes udeblev den opstand til fordel for den osmanniske side, som man havde forventet fra de arabiske beduinstitammer på Sinai. Det kom til at stå klart, at uden en destabilisering af Egypten ville Suezkanalen ikke kunne bringes under kontrol.

Her rykkede en neutral stat, som indtil da ikke havde fået megen opmærksomhed fra Tyskland, ind i fokus: det nordøstafrikanske kejserrige Abessinien. Dette gamle kristne rige i det etiopiske højland havde i årtierne forud forstået behændigt at udnytte de imperialistiske rivaliteter mellem Frankrig (Djibuti, Centralafrika), Storbritannien (Nordsomalia, Østafrika) og Italien (Eritrea, Somalia) til at forsvare sin uafhængighed. Ja, mere end det; under Menelik II's (1889-1913) regeringstid havde Abessinien selv indtaget rollen som en ekspanderende regionalmagt. Sejren over de italienske kolonitropper i slaget ved Adwa i 1896 havde ikke mindst i Tyskland ført til, at Menelik blev opfattet som ”Afrikas Bismarck”. Om end dets muligheder blev stærkt overvurderet, så udgjorde Abessinien dog en faktor i periferien, som skulle tages alvorlig. Walther Zechlin, som før krigen havde været tysk gesandt i Addis Abeba og senere som konsul i Tétouan styrede de tyske forsøg på at skabe revolution i Marokko, vurderede i hvert fald i 1912 de abessinske stridskræfter til at udgøre 200.000 mand.

Ydermerehavderelationerne til Storbritannien i årevis været stærkt belastede, idet Abessinien udgjorde en vigtig basis for våbensmuglere i det urolige Sudan og for Mohammed Abdullah Hassans (”Den Gale Mullah”) siden 1899 meget succesfulde oprørsbevægelse i Somalia.¹⁶ Det

var imidlertid af større strategisk betydning, at den ene af Nilens to kilder lå i Abessinien. Ikke mindst briterne selv var opmærksomme på, at en blokade af Den Blå Nil ville få alvorlige følger for den socioøkonomiske situation i alle regioner ved flodens nedre løb. Et indgreb fra Abessinien på den tyske side havde potentiale til at få flere ulmende bål til at flamme op i en stor brand. I Somalia havde briterne allerede i 1915 trukket sig tilbage til nogle få kystbastioner. Sudan var aldrig blevet rolig efter nedkæmpelsen af den fundamentalistiske Mahdi-stat i 1898. Med udgangspunkt i Libyen bekæmpede den indflydelsesrige sufistiske Senussi-orden også det britiske koloniherrdømme i Vestegypten og truede det sydligere beliggende autonome Fur-sultanat til at stille sig på dets side.¹⁷

Tungen på vægten?

Tyskland stod ikke under mistanke for at have nogen imperiale interesser i forholdet til Abessinien. Dertil kom det gunstige forhold, at Iyasu V, det unge barnebarn af afdøde Menelik, som i 1913 havde overtaget herredømmet i Abessinien, viste klare sympatier for Det Tyske og Det Osmanniske Rige. Mens Senussierne blev støttet med tyske våbenleverancer og ungtyrkiske officerer, blev der nu også gjort mere ud af de tyske bestræbelser på at bevæge den unge regent til en krigsindtræden. Med dette formål udsendte det tyske udenrigsministerium, på linie med Afghanistan-ekspeditionen, i november 1914 en hemmelig mission under ledelse af etnologen Leo Frobenius til det etiopiske højland. Denne ekspedition endte imidlertid i Eritrea, hvor den af de italienske kolonimyndigheder blev nægtet

somalo (1899–1920), Rubbettino 2002. Om våbenhandel I og gennem Abessinien se Jonathan A. Grant, *Rulers: Guns and Money. The Global Arms Trade in the Age of Imperialism*, London 2007, s. 65–77.

17 Sultanatet Fur – også kaldet Dar Fur (”Furs Hus”) –, der havde eksisteret siden 1650, var i 1874 blevet erobret af Egypten. I forbindelse med den britiske nedkæmpelse af Mahdi-staten i 1898 var det imidlertid blevet genskabt som et autonomt sultanat under anglo-egyptisk protektorat. Under sultan Ali Dinar tilnærmede det sig den sufistiske Senussi-orden. Se Jay Spaulding/Lidwien Kapteijns: *An Islamic Alliance: Alī Dīnār and the Sānūsīyya, 1906–1916*, Evanston, IL 1994.

16 Se Ray Beachey: *The Warrior Mullah: The Horn Aflame (1892–1920)*, London 1990; Abdi Sheik-Abdi: *Divine Madness. Mohammed Abdulle Hassan (1856–1920)*, London 1993; Gerardo Nicolosi: *Imperialismo e Resistenza in Corno d’Africa. Mohammed Abdullah Hassan e il derviscismo*

videre rejse.¹⁸ Heller ikke efterfølgende foretagender kom længere end til Det Røde Hav.

Modstandernes kontraetterretningstjenester var i mellemtiden blevet tilstrækkeligt forskrækkede over sådanne forsøg til at foranledige regeringerne til at handle. I de tyske gesandtskabsrapporter fandtes der snart i stigende omfang observationer, ifølge hvilke især det britiske gesandtskab intensiverede sine bestræbelser på at vinde den antiroyalistiske opposition i Abessinien gennem store pengegaver. Yderligere blev der pustet til rygter om, at Iyasu V ønskede at islamisere det gamle kristne kejserrige.¹⁹ Hertil skal det bemærkes, at andelen af den muslimske befolkning i landet siden 1880'erne var steget betragteligt som følge af erobringerne under Menelik II. Det er omstridt, hvorvidt Iyasu virkelig planlagde på afgørende vis at integrere de muslimske eliter i staten.

I sensommeren 1916 blev Iyasu sluttelig væltet: Sammen med størsteparten af ministrene erklærede de højeste kirkerepræsentanter ham for afsat. Kupmagerne erklærede den 18-årige søn af en indflydelsesrig provinsguvernør, Tafari Makonnen, for foreløbig regent og fremtidig tronarving; han blev senere kendt som den sidste etiopiske kejser Haile Selassie I. De tyske statsborgere i landet blev interneret. Ganske vist førte den afsatte Iyasu stadig gennem flere år med støtte fra somaliske stammer en guerilla, men som magtfaktor spillede han ikke længere nogen rolle. Skulle de britiske diplomater have næret nogen forhåbninger om Abessiniens aktive krigsindtræden under den ny ledelse, så blev det skuffet. Den ny regent Tafari Makonnen opretholdt distancen til de udenlandske magter og lettede endog meget hurtigt interneringsbetingelserne for det tyske gesandtskab. Han gav ikke efter over for det gentagne pres fra Ententen for en umiddelbar krigsdetagelse og udsendelse af abessinske tropper til den syriske front.²⁰

Revolutionsfremkaldende politik: historien om fejlslag?

Da Iyasu V blev styret, var de ungtyrkisk-tyske ambitioner i Nordafrika i grunden allerede slået fejl. Senest efter Gallipolislaget i 1915 var det osmanniske militær ikke længere i stand til at gennemføre større operationer på Sinaifronten. Hertil kom, at den britiske efterretningstjeneste, der opererede fra Cairo, i stigende grad fik succes med sine bestræbelser på at opflamme opstande mod det ungtyrkiske regime på Den Arabiske Halvø.

Ganske vist havde herskeren over sultanatet Fur, sultan Ali Dinar, i slutningen af 1915 åbent tilsluttet sig den ”hellige krig” mod briterne, men alene var han for svag. I perioden mellem maj og november 1916 blev modstanden i Darfur brudt med britiske interventionstropper. På tilsvarende vis gik det senussierne. Disse havde – efter at have opnået nogen succes mod italienerne i Libyen – siden slutningen af 1915 tilføjet de britiske tropper flere nederlag i Vestegypten og Sudan. Men i længden var de militært for svage. Så hjalp de sparsomme tyske våbenleverancer, som ankom med ubåde, kun lidt.²¹ I august 1918 blev de sidste senussitropper indesluttet. Lederen af ordenen, Ahmad ash Sharif, flygtede på en tysk ubåd. Trods det lykkedes det hans fætter Muhammad Idris, den senere konge af Libyen, gennem forhandlinger at sikre, at ordenen bevarede en del af sin indflydelse.

Også Ententen havde ansatser til en politik, der skulle initiere revolutioner – for eksempel gennem støtte til arabiske oprørere (Lawrence of Arabia) eller til nationalistiske kræfter i opposition til den habsburgske multinationale stat.²² Ved krigens begyndelse var denne politik ikke mindre improviseret og blev heller ikke kronet med megen succes. Først i 1917, da udmattelseskrigen fik indre forfaldsprocesser til at træde frem, viste disse operationer nævneværdig succes og bidrog i 1918 til Det Østrig-ungarske og Det Osmanniske Riges opløsning.

18 Se A. Will (note 14), s. 236–240.

19 Se Bundesarchiv des Auswärtigen Amtes (BA AA) PA Addis Abeba 1, handschriftlicher Bericht des deutschen Gesandten in Addis Abeba, v. Syburg, 19.10.1916.

20 Se BA AA PA Addis Abeba 1, Bericht des deutschen Gesandten 23.7.1918.

21 Se Russell McGuirk: *The Sanusi's Little War: The Amazing Story of a Forgotten Conflict in the Western Desert, 1915–1917*, London 2007, s. 263f.

22 Se David Bullock: *The Czech Legion 1914–20*, Oxford 2008; Edvard Beneš: *Der Aufstand der Nationen. Der Weltkrieg und die Tschechoslowakische Revolution*, Berlin 1928.

Tyske Albatros D.III jagere ved Huj i Gaza i 1917. (American Colony Jerusalem/Library of Congress)

Den tyske og den ungtyrkiske politik var ganske vist meget ambitiøs - dog savnedes der ikke blot en sammenhængende strategi, men også de personelle og materielle midler. Især rådede Det Tyske Rige kun over få specialister med erfaring fra Orienten. Hertil kom det ikke mindre væsentlige problem omkring transport- og kommunikationsmulighederne. Afstandene var enorme. Alle vigtige telegrafforbindelser blev kontrolleret af virksomheder i modstandernes stater. Det tog næsten en uge at få et telegram fra Berlin til hovedstaden i det neutrale Persien. Dermed var det så godt som umuligt at nå Øst- eller Sydpersien for ikke at tale om Afghanistan. Der blev søgt efter et alternativ i den ny radioteknik. Med udgangspunkt i den i 1916 stærkt udbyggede radiostation i Nauen i Brandenburg blev der oprettet en yderligere radiostation ved Bosphorus. Denne blev igen koblet til telegrafstationer og mindre radiofaciliteter i Mellemøsten. I 1917 eksisterede der desuden mobile radiostationer i Vestpersien, som tillod en skrøbelig nyhedsformidling til Afghanistan. Bestræbelserne for at opbygge en solid kommunikation til Centralasien, Arabien og Nordøstafrika blev imidlertid ikke kronet med succes.

Forestillingen, som allerede havde spiret i førkrigsårene, om, at en "hellig krig" kunne fremkalde et sammenbrud i det britiske og franske kolonihærsdømme, viste sig alligevel blot at være en ønskedrøm. Det Osmanniske Rige var ikke længere i stand til, hverken politisk eller religiøst, at øve indflydelse gennem udråbelse af en *Ġihād*. Appellen faldt stort set virkningsløst

til jorden og havde intet at gøre med den religiøst motiverede antikoloniale modstand i Libyen og Somalia. I overensstemmelse hermed vurderer historiker og for en tid ambassadør i Kabul Hans-Ulrich Seidt den revolutionsfremkaldende politik som "amatørernes krig".²³ I 1917 blev den eneste succes opnået i en helt anden region - i Rusland. Her lykkedes det med indslusningen af Lenin og andre revolutionære, som befandt sig i eksil i Schweiz, at få styrtet regeringen i Oktoberrevolutionen, hvilket igen førte til Ruslands udtræden af krigen. Imidlertid skulle denne succes hurtigt vise sig at blive en boomerang for den tyske regering.

Militært bidrog de hemmelige operationer i periferien næppe afgørende til krigen forløb, men følgerne af dem var omfattende. Den modstandsbevægelse, den britiske efterretningstjeneste opdannede i Arabien, udviklede en stærk egendynamik og kom vedholdende til at præge de politiske forhold i Mellemøsten. Afghanistan afviste ganske vist at give efter for det tyske pres for en krigsindtræden, men søgte efter 1919 stadig tættere kontakt til Tyskland. I Abessinien bidrog de tyske aktiviteter i væsentlig grad til at fremprovokere kuppet i 1916, hvorved den tilnærmelse mellem herskerdynastiet og landets store muslimske befolkning, der var begyndt at aftegne sig, fik en brat ende. I stedet indledtes opstigningen for den senere Haile Selassie I, som forsøgte at transformere Abessinien

²³ Hans-Ulrich Seidt: *Berlin, Kabul, Moskau. Oskar Ritter von Niedermayer und Deutschlands Geopolitik*, München 2002, s. 50.

til en moderne kristen-amharisk nationalstat. Længere mod vest opløstes sultanatet Darfur og blev en del af det anglo-egyptiske Sudan. Også denne arv skulle få følger. Frem til i dag har det ikke været muligt at integrere Darfur i Sudan; siden eskalationen i 2003 har Darfurkonflikten udgjort et bestandigt arnested for uro.

Alt i alt viser krigspolitikken i periferien imidlertid, at en ny type af moderne krig var ved at vokse frem. Takket være nye kommunikationsmidler, moderne propaganda og nye våben såsom ubåde og snart også luftstridskræfter opstod der en global krigsførelse, som kolonier og neutrale stater i fremtiden ikke længere kunne unddrage sig.